

Architektonické články v lapidáriu Pražského hradu

PETR CHOTÉBOR

S nálezy architektonických článků nebo jejich fragmentů se ve středověké archeologii setkáváme poměrně často. V některých případech mohou posloužit jako datovací pomůcka, pokud jde o články datovatelné z hlediska umelecko-historického. Při výzkumech zaniklých architektur jsou mnohdy jediným dokladem technické a umělecké úrovně stavby.

Lapidárium Pražského hradu je rozsáhlým sbírkovým fondem, který narůstal postupně po řadu let. Je zarážející, že prakticky vůbec není zpracován. Jediným zdrojem informací (kromě článků a fragmentů samotných) je dnes vlastně jen starší inventární seznam z r. 1943, doplňovaný ještě o další přírůstky v r. 1947. Nejstarší zisky pocházejí podle tohoto seznamu z r. 1924; je ovšem pravda, že u značné části položek není rok nálezu vůbec uveden. Většina předmětů byla pravděpodobně získána v době činnosti stavitele Karla Fialy na Pražském hradě a při starších archeologických výzkumech, které zde probíhaly od r. 1925. Doplníme-li zmíněný starší seznam o přírůstky dalších let až do současnosti, můžeme celý soubor odhadnout zhruba na 5 000 kusů. Přesný počet prozatím zjistit nelze, protože pod některými čísly jsou evidovány i vzorky kamene, cihel a malt.

V současné době je soubor článků v lapidáriu postupně zpracováván, přičemž je pořizována zatím základní kresebná dokumentace většinou v měřítku 1:3. Práce jsou prováděny vlastními silami odboru památkové péče a při dokumentaci občas pomáhají graficky zdatnější brigádníci v akci Studenti Pražského hradu. Zpracování postupuje zatím pomalu, a tak je k dnešnímu dni dokumentován jen nevelký zlomek z celkového počtu.

Je dosti obtížné fond lapidária Pražského hradu souhrnně charakterizovat. Je velmi pestrý z hlediska stáří a slohové příslušnosti, ale i zachovalosti a řemeslné kvality fragmentů. Na jedné straně jsou tu zastoupeny atraktivní zlomky figurálních plastik a na straně druhé i zlomky se stopami opracovaných ploch, u nichž nelze provést ani základní určení jejich původní funkce. Rozmanitost fragmentů lze doložit i na několika náhodně zvolených příkladech. Články získané výměnou za kopie při starších opravách katedrály sv. Víta reprezentuje pískovcová zoomorfní konzolka (obr. 1). I za dnešního stavu lze poměrně přesně ověřit její původní umístění na stavbě, což je u většiny sbírkových předmětů z lapidária nemožné. Pochází z okna jižního vřetenového schodiště. Vyobrazený fragment nese kamenickou značku, která se na analogických (ale i některých dalších) kamenických detailech katedrály vícekrát opakuje.

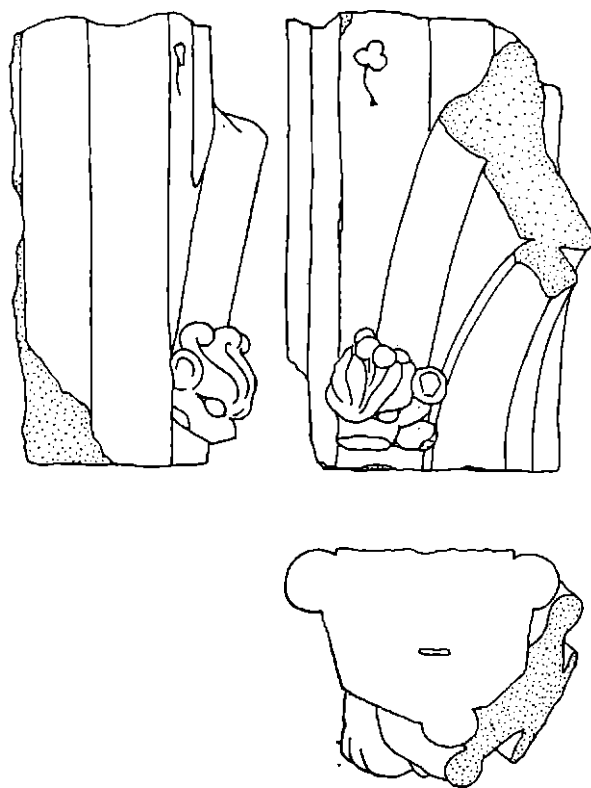
Vrcholně gotická kružbová konzolka z opuky je zatím bez bližší lokalizace. Podle materiálu lze předpokládat, že nepochází ze svatovítské katedrály, ale spíše např. z málo známé gotické stavební etapy kláštera svatojiřského (obr. 2).

Určitou zajímavost představuje zlomek pískovcového ostění, pravděpodob-

ně část okna (obr. 3). Jeho povrch je hustě pokryt rozmanitými rytinkami středověkého původu. S podobnými jevy se na Pražském hradě i jinde můžeme setkat poměrně často (na Hradě např. basilika sv. Jiří — Chotěbor 1985, Starý královský palác, Černá věž).

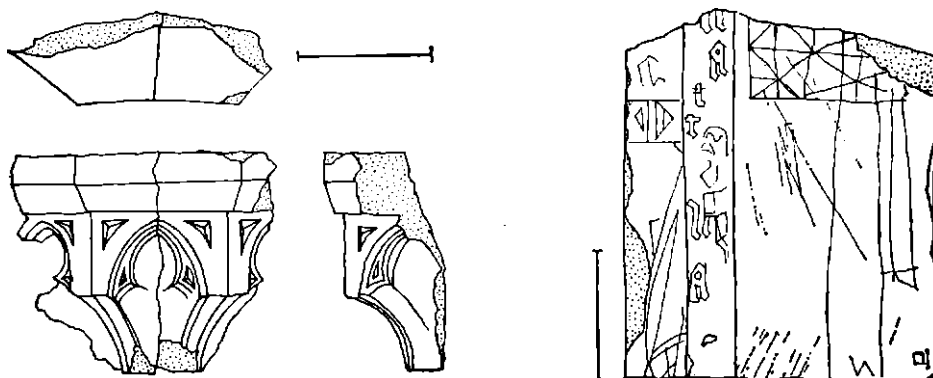
Značnou důležitost článků pro doplnění představy o zaniklé architektuře lze doložit souborem zlomků ze sloupů původní basiliky sv. Víta, Václava a Vojtěcha z 11. stol. Na rozdíl od dobře známých a ve větší úplnosti zachovaných sloupů z krypty tohoto kostela (dnes uložených především v lapidáriu Národního muzea — Denkstein—Drobná—Kybalová 1958, 29—31, 107) je možno z těchto fragmentů rekonstruovat alespoň průměr a dekor dosud blíže neznámých sloupů mezilodní arkády. Průměr sloupů byl přibližně 47 cm a na zachovaných zlomcích lze rozlišit tři varianty pletencové výzdoby (obr. 4).

Specifickou součástí lapidária jsou soubory stavební keramiky. U těch by bylo vhodné se blíže zastavit, protože shodou okolností jejich zpracování je v současné době nejdále. Kromě středověkých dlaždic a jednoduchých cihelných tvarovek (obr. 5) jsou zde rovněž dva ucelené soubory terakotových architektonických článků. Pouze dva jednotlivé terakotové zlomky nelze s jistotou přiřadit ani k jednomu z uvedených souborů. Je to fragment původně větší desky pokryté ornamentálním dekorem a fragment kvádrovitého článku s reliéfem opice držící zrcadlo (obr. 6).

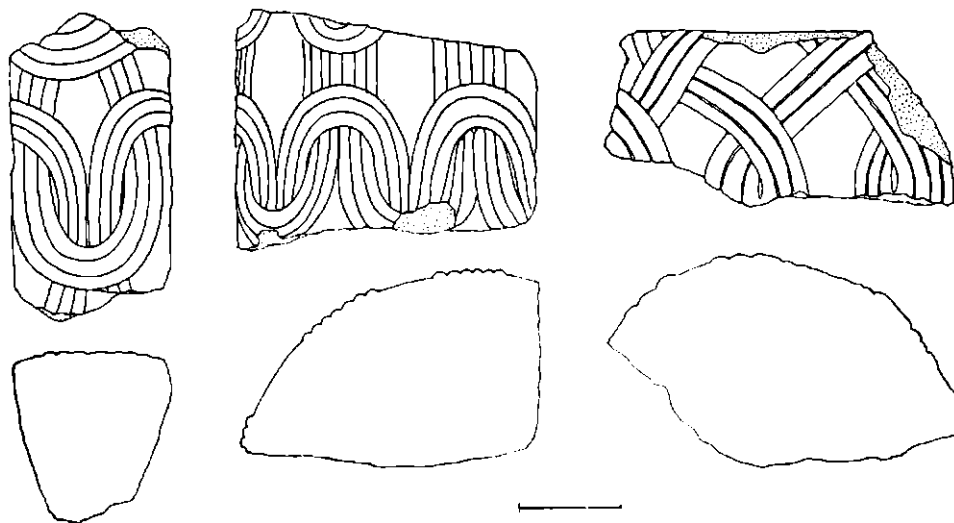
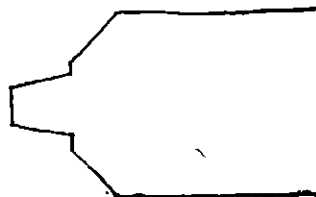
Obr. 1. Lapidarium Pražského hradu, zoomorfní komolka, pískovec, z katedrály sv. Víta (líní vřetenové schodišti). D vlech obrázků jsou tečkovanými plochami označena poškozená místa, grafická měřítká představují délku 10 cm.

Slohová starší z obou nálezových souborů, jehož zpracování není dosud zcela ukončeno, tvoří převážně obkladové desky s okrajovou profilací a reliéfem na ploše. Menší část je interpretovatelná jako desky soklové. Zatím bylo rozlišeno celkem 32 různých typů článků. V reliéfní výzdobě převládá rostlinná ornamentika. Pozoruhodné jsou zejména velké dlanité listy se stáčenými řápkami, které připomínají ještě gotiku, stejně jako některé tordované profily nebo motiv slepé kružby. Původ celého souboru není jasný, podle nálezových okolností se však zdá, že by mohl mít souvislost se Starým královským palácem.

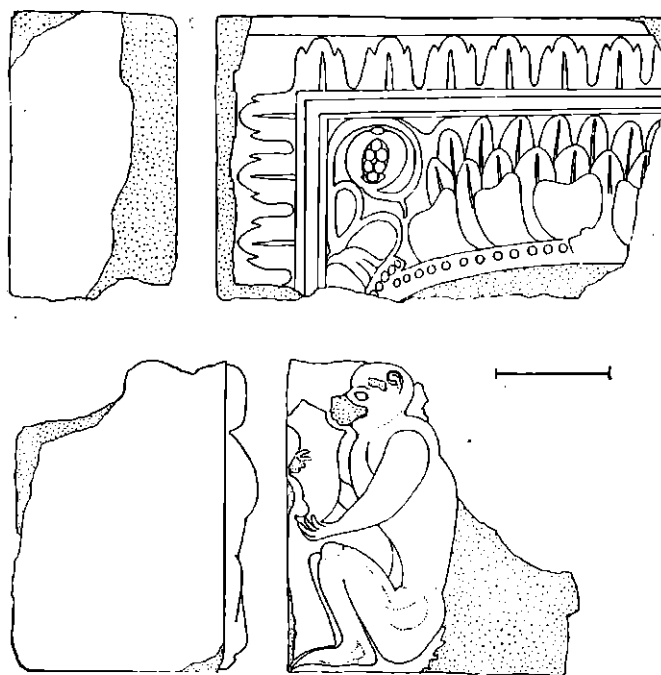
Obr. 2. Kruibová konzola, opuka.
Původ neznámý.

Obr. 3. Zlomek okenního ostění, pískovec,
původ neznámý.

Obr. 4. Ukázky fragmentů pocházejících ze sloupá mezilodní arkády v bazilice ST. Vita, Václava a Vojtěcha.

obr. 5. Ukázky středověkých cihelných dlaždic a tvarovek.

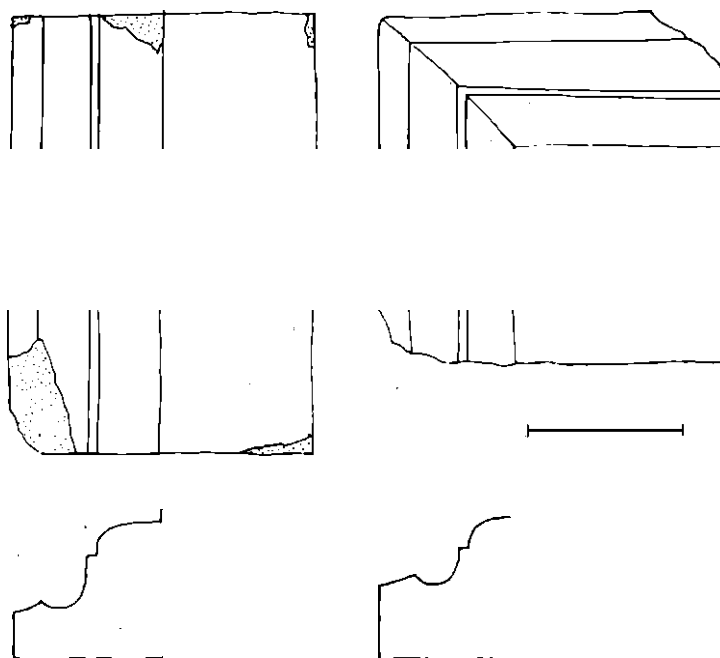

obr. 6. Jednotlivé terakotové články.

cem. Datovat jej lze do období prvé třetiny až prvé poloviny 16. stol. K těmto článkům bude třeba se v budoucnu ještě vrátit, protože soubor si zaslouží podrobnější monografické zpracování. Už dnes však lze říci, že některými svými charakteristikami připomíná renesanční terakoty z hradu Lokte (Kasička—Nechvátal 1983). Na obr. 7 a 8 jsou ukázky obou skupin článků.

Mladší z obou souborů pochází z perňštejnského domu (dnešní Lobkovický palác) na Pražském hradě. Renesanční podobu paláce, který se půdorysným rozsahem příliš nelišil od dnešního stavu, setřela téměř zcela raně barokní přestavba v 2. pol. 17. stol. Architektonické články z pálené hlíny jsou proto prakticky jediným svědectvím o někdejší nádheře renesanční stavby. Mají prokazatelně souvislost s ostatními perňštejnskými stavbami, na nichž byly terakoty také používány. Články z Pražského hradu jsou však nejmladší (nejdříve z roku 1554) a také technicky i umělecky nejdokonalejší. Jejich povrch je pokryt neobyčejně čistě a jemně provedenou reliéfní výzdobou, která je výsledkem užití dokonalé formy vytvořené zřejmě podle kvalitní grafické předlohy. Jak masivní, tak i deskové články dosahovaly značných rozměrů. Bohatosti výzdoby odpovídá i pestrost typů, jichž bylo zjištěno celkem 37 (soubor obsahuje 566 kusů). K řadě těchto základních typů se vyráběly ještě rozdílné varianty (např. levá a pravá, rovná a s nárožím apod.). Většina nálezů je neúplná nebo poškozená, ale přesto se některé typy podařilo zcela (obr. 9), jiné alespoň zčásti rekonstruovat (obr. 10).

Nejen lapidárium Pražského hradu, o jehož postupujícím zpracování bude možno v budoucnu předložit další informace, ale i zmíněná problematika terakotových článků bude nadále předmětem naší pozornosti a jistě přinese ještě nejedno překvapení. Vzdýt jen v době, kdy vznikala tento příspěvek, přibýly díky archeologickému výzkumu další dvě terakoty, které patří jiné samostatné skupině.

Obr. 7. Soubor goticko renesančních terakotových článků. Ukázky profilovaných soklových desek.

Obr. 8. Soubor goticko-renesancních terakotových článků, ukázky reliéfní zdobených obkladových desek.

Literatura

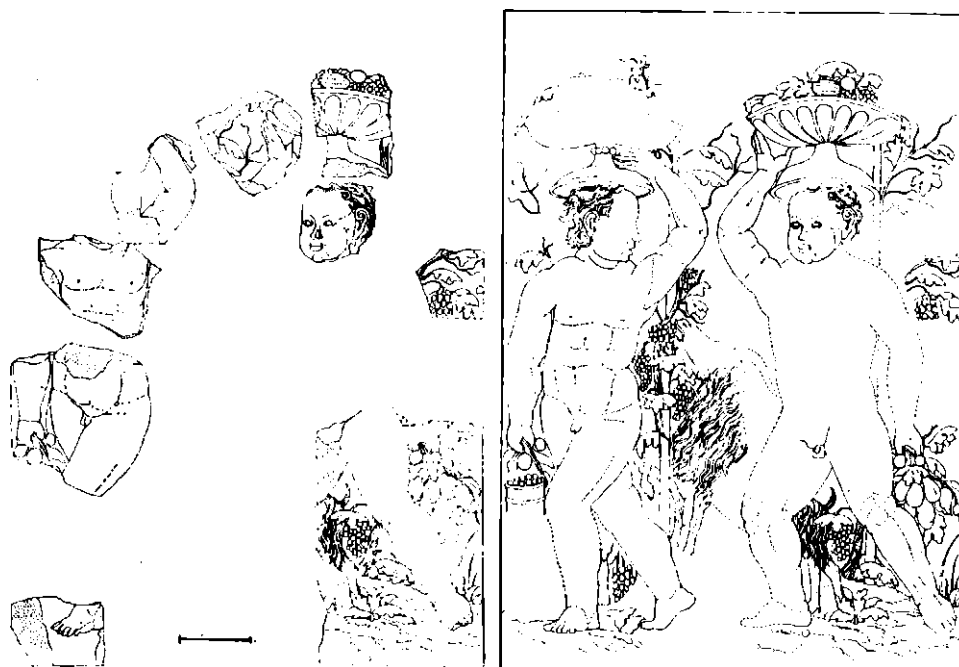
- Denksteln, V.—Drobná, Z.—Kybalová, J. 1958: Lapidárium Národního muzea, Praha.
Chotěbor, P. 1985: Středověké ryté kresby na stěnách Interiéru baziliky sv. Jiří na Pražském hradě, AR XXXVII, Praha.
Kasička, F.—Nechvátal, B. 1983: Pozdně gotické a renesanční terakoty ze státního hradu Lokte, AH 8, Brno.

Zusammenfassung

Architektonische Elemente im Lapidarium der Prager Burg

Der Autor befaßt sich mit dem Sammlungsfonds des Lapidariums der Prager Burg und bringt eine allgemeine Mitteilung über diese Sammlung, die rund 5 000 architektonische Fragmente umfaßt, und zugleich auch eine Information über die erste Etappe ihrer Bearbeitung. Die systematische, mit der Anlegung einer graphischen Grunddokumentation verbundene wissenschaftliche Bearbeitung läuft erst an. Die Vielfalt der steinernen architektonischen Glieder aus dem Mittelalter wird mit einigen Beispielen belegt. Eingehendere Erwähnungen **gelten** zwei Ensembles mit Terrakotta-Fragmenten. Das ältere stammt aus der Gotik und Renaissance, gehörte zu einem unbekanntem Bau und besteht vorwiegend **aus profilierten** oder mit Reliefs geschmückten Verblendtafeln (insgesamt 32 Typen). **Seine** Bearbeitung wurde noch nicht beendet. Das jüngere Ensemble kommt vom **Lobkovice-Palais** auf der Prager Burg und ist mit der sogenannten Pernsteinschen Bauphase **dieses** Objektes verbunden (insgesamt 37 Typen massiver und Plattenglieder mit **reichem** Reliefdekor). Dieses Ensemble übertrifft mit seiner technl-

52* 20. 11. 1911. Terakot i pernttejské taze Lobkovického paláce. Příklad úplné kresebné rekonstrukce
duo ostfini (pracovní označení VI a VIII).

Obr. 10. Soubor terakot z pernstejnské fáze Lobkovického paláce. Dkázka nalezených fragmentů panela (typ XXT) a částečná rekonstrukce reliéfu tohoto článku, všechny kresby autor.

sehen und künstlerischen Qualität nicht nur die Terrakotta-Details der übrigen Pernstejnischen Bauten, sondern auch alle aus dem Gebiet Böhmens bisher bekannten Renaissance-Terrakotten.

Abbildungen:

- 1 Lapidarium der Prager Burg. Zoomorphe Konsole, Sandstein. Aus der St.-Veit-Kathedrale (südliches Stiegenhaus). Bei allen Abbildungen werden mit punktierten Flächen beschädigte Stellen angedeutet, die graphischen Maßstäbe stellen eine Länge von 10 cm vor.
- 2 Maßwerk-Konsole, Tonschiefer. Herkunft unbekannt.
- 3 Fragment eines Fenstergewandes, Sandstein. Herkunft unbekannt.
- 4 Fragmentproben aus den Säulen der Zwischenschiff-Arkade in der Basilika St. Veits, Vaclavs und Vojtěchs.
- 5 Proben mittelalterlicher Ziegelfliesen und Formstücke.
- 6 Einzelne Terrakotta-Teile.
- 7 Ensemble von Terrakotta-Teilen aus der Gotik und Renaissance. Proben profilierter Sockelplatten.
- 8 Ensemble von Terrakotta-Teilen aus der Gotik und Renaissance. Proben reliefgeschmückter Verblendplatten.
- 9 Ensemble von Terrakotten aus der Pernstejnischen Phase des Lobkovic-Palastes. Beispiel einer vollständigen zeichnerischen Rekonstruktion von Gewändeteilen (vorläufige Bezeichnung VII und VIII).
- 10 Ensemble von Terrakotten aus der Pernstejnischen Phase des Lobkovic-Palastes. Proben gefundener Paneelfragmente (Typ XXV) und Teilrekonstruktion des Reliefs dieses Glieds. Alle Zeichnungen stammen vom Autor.